

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

(підпис)

Ячменіхін К.М.

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Освітня програма «Історія та археологія»

2024-2025 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Протокол №1 від «30» серпня 2024 року.

Розробник: К. М. Ячменіхін, професор, доктор історичних наук.

Мова навчання – українська.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу:

- ✓ ознайомлення з основними завданнями, джерелами та літературою курсу «Інструментарій історичного дослідження»;
- ✓ закріплення та поглиблення здобутих айд час навчання у вищих навчальних закладах знань з філософії історії, методології та методики історичних пошуків;
- ✓ розвиток навичок правильного підбору методичних прийомів для розкриття тієї чи іншої наукової історичної проблеми;
- ✓ оволодіння навичками роботи з різними методами історичного дослідження;
- ✓ вироблення вміння правильно підбирати джерела для наукової роботи; вироблення правильного розуміння наукового пізнання.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3	3
Кількість годин:	90	90
- лекції	34	34
- практичні / семінарські	14	14
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота	42	42

Статус навчальної дисципліни: нормативна

Передумова для вивчення дисципліни: мають бути засвоєні та використовуватись такі дисципліни: філософія історії, методологія історичного дослідження, джерелознавство, основні методи історичного дослідження

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни передбачається формування у студентів наступних *компетентностей*:

ЗК 1. Здатність формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.

ЗК 2. Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.

ЗК 3. Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.

ЗК 4. Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проєкти і програми.

ЗК 7. Здатність працювати в команді з дотриманням етичних зобов'язань, інтегруватися у світове наукове середовище, керуючись принципами академічної доброчесності.

ЗК 8. Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідей та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.

ФК 1. Володіння найбільш передовими, концептуальними та методологічними знаннями за спеціальністю.

ФК 2. Здатність до пошуку, отримання доступу до джерел інформації шляхом використання облікової документації архіву та музею, бібліотечного каталогу, новітніх ІКТ-ресурсів для формування джерельної бази дисертаційного дослідження.

ФК 3. Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.

ФК 4. Здатність інтерпретувати результати наявних наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення.

ФК 5. Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею у власній науковій діяльності.

ФК 6. Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.

ФК 9. Здатність до постановки та вирішення нових проблем в галузі історії та археології, запровадження результатів інноваційної діяльності до наукового обігу та їх широкої популяризації.

ФК 10. Здатність проводити експертизу наукових праць, рецензувати публікації з історії та археології, виконувати функції наукового керівника, консультанта, наукового редактора.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких *програмних результатів навчання*:

ПРН 1. Побудова власного наукового світобачення та дослідницького поля на основі сучасної історичної парадигми, загальнолюдських цінностей, базових принципів функціонування світової наукової спільноти.

ПРН 2. Досконале знання сфери досліджуваного та широкого загальноісторичного контексту, історіографічної та джерелознавчої бази, модерних наукових теорій і концепцій зі спеціальності історія та археологія, використання вітчизняного і зарубіжного наукового досвіду і доробку.

ПРН 3. Здатність генерувати нові ідеї, формувати нові знання, формулювати нові історичні завдання для розширення меж дослідницької діяльності, вміння розробляти і реалізовувати інноваційні проекти і програми для визначення нових пріоритетних напрямків розвитку історичної науки.

ПРН 4. Здатність визначати мету, завдання, об'єкт, предмет, стратегію, алгоритм теоретичного та експериментального дослідження з історії та археології, організувати власну та колективну наукову діяльність відповідно до умов і потреб історичної науки в Україні і світі.

ПРН 5. Навички наукового пошуку джерел різного типу, їхнього всебічного аналізу, визначення достовірності, інформативності, унікальності шляхом застосування сучасних методів і засобів дослідження.

ПРН 6. Володіння усім спектром методичного інструментарію, вміння обирати оптимальні шляхи розв'язання проблеми, формування оригінальної творчої лабораторії з урахуванням провідних методологічних тенденцій, методологічних принципів філософського дослідження, теоретичних та емпіричних методів історичного дослідження, соціологічних і статистичних методів.

ПРН 8. Досконале вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та програмні продукти на всіх етапах наукового дослідження, створювати якісні презентації, ефективно застосовувати мультимедійні технології, програмне забезпечення для виконання наукових завдань.

ПРН 13. Здатність працювати у форматі міждисциплінарних наукових досліджень, використовувати інструменти і методи інших гуманітарних і природничих наук.

ПРН 15. Здатність до неперервного саморозвитку на основі сформованого наукового світогляду вченого-дослідника, новатора, просвітника, потреба нових знань, наукової комунікації, навчання упродовж всього життя.

Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин, відведених на:				
	Усього	Лекції	Семінарські та практичні Заняття	Лабораторні та індивідуальні заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Історичне дослідження: поняття, структура, метод.					
Поняття методу та його місце в історичній науці.	4	2			2

Логіка історичного дослідження	11	4	2		5
Понятійний апарат як інструмент історичного дослідження	12	4	2		6
Разом за змістовий модуль 1	27	10	4		13
Змістовий модуль 2. Методи збору історичної інформації.					
Пошук та вибірка документальної інформації	11	4	2		5
Методи аналізу історичних джерел.	10	2	2		6
Соціологічний інструментарій в історичних дослідженнях.	9	4			5
Разом за змістовий модуль 2	30	10	4		16
Змістовий модуль 3. Методи систематизації історичних даних. Методи аналізу в історичних дослідженнях.					
Моделі історичних даних.	7	4			3
Статистичні методи систематизації історичної інформації.	8	2	2		4
Традиційні методи аналізу: структурно-функціональні підходи.	9	4	2		3
Історичні явища і процеси в контексті причинно-наслідкового аналізу	9	4	2		3
Разом за змістовий модуль 3	33	14	6		13
Усього годин	90	34	14		42

Теми семінарських занять

№ з.п.	Назва теми	Кількість годин
1.	Логіка та елементи історичного дослідження	2
2.	Методи роботи з історичними поняттями	2
3.	Методи аналітико-синтетичної переробки наукової інформації	2

4.	Методи формалізації відомостей історичних джерел	2
5.	Різновиди статистичних методів систематизації історичної інформації	2
6.	Основні методи історичного дослідження	2
7	Історичні явища і процеси в контексті причинно-наслідкового аналізу	2

Самостійна робота

№ з.п.	Назва теми	Кількість годин
1.	Вибіркове дослідження в практиці історика	5
2.	Усна історія та технологія збору історичної інформації	5
3.	Логіка процедури в науковому дослідженні.	5

Методи навчання

Словесні, практичні, репродуктивні, проблемне викладання, дослідницькі, методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок; методи усного викладу знань, закріплення навчального матеріалу, самостійної роботи аспірантів з осмисленням і застосуванням знань на практиці та вироблення вмінь і навичок, перевірка та оцінювання знань, умінь, навичок.

Методи контролю

Система оцінювання знань, вмінь та навичок аспірантів передбачає виставлення оцінок за усіма формами проведення занять.

Перевірка та оцінювання знань аспірантів може проводитися у наступних формах:

1. оцінювання роботи аспірантів під час семінарських занять;
2. проведення проміжного тестового контролю.

Оцінка зі змістового модулю складається з поточної оцінки, яку аспірант отримав під час семінарських занять, оцінки за проміжний тестовий контроль та оцінки за індивідуальну роботу.

Загальна оцінка з дисципліни (модулю) визначається як сукупність балів, що аспірант отримав за змістовий модуль та модульний контроль.

Порядок поточного оцінювання знань аспірантів.

Поточне оцінювання здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовки аспірантів до встановлених завдань.

Поточному контролю підлягають:

1. активність та результативність роботи аспіранта протягом семестру у вивченні програмного матеріалу дисципліни, відвідування занять;
2. виконання індивідуального завдання;
3. виконання проміжного тестового завдання зі змістового модулю.

Контроль систематичності виконання самостійної роботи та активності на семінарських заняттях.

Оцінювання здійснюється за наступними критеріями:

1. ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
2. ознайомлення з основною та додатковою літературою;
3. логіка, стиль викладу матеріалу в письмових роботах та усному виступі, вміння обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки;
4. якість, самостійність та своєчасність виконання необхідних завдань.

Проміжний тестовий контроль зі змістових модулів.

Проміжний тестовий контроль знань аспірантів здійснюється шляхом проведення тестування з основних навчальних елементів змістових модулів. Тестування проводиться на останньому семінарському занятті з кожного змістового модулю.

Загальна модульно-рейтингова оцінка складається із суми показників успішності (оцінок) за різні види контролю, що передбачені змістовим модулем. Підсумковим контролем є екзамен.

Розподіл балів за темами:

Поточне тестування та самостійна робота										Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3					
T1	T2	с/р 3	T3	T4	с/р 3	T5	T6	T7	с/р 4	25 балів	100 балів
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7		

Шкала оцінювання:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ECTS	Національна шкала оцінювання	
		Оцінка для екзамену, курсowego проекту (роботи), практики	Для заліку
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	Fx	Незадовільно з можливістю повторного складання	Не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Матеріально-технічне забезпечення

Для організації освітнього процесу використовується комп'ютерна техніка, мультимедійні проєктори та методичні матеріали.

Питання

до курсу «Інструментарій історичного дослідження»

1. Завдання методології історії
2. Якості наукового метода.
3. Класифікація наукових методів.
4. Фактори, що впливають на стратегію історичного дослідження.
5. Види історичних досліджень.
6. Методологічні підходи, що використовуються під час проведення історичних досліджень.
7. основні етапи історичного дослідження.
8. Основні задачі історіографічного етапу.
9. Основні задачі джерелознавчого етапу.
10. Специфіка етапу систематизації і структурування інформації.
11. Особливості, притаманні аналітичному етапу.
12. Місце методології та методики в структурі дослідження.
13. Наукові категорії, поняття та їх різновиди.
14. Основні типи понять. Структура понять. Засоби їх формування.
15. Основні і допоміжні поняття.
16. Особливості понятійного апарата історичної науки.
17. Основні завдання документального пошуку.
18. Інформаційно-пошукові системи пошуку архівних матеріалів.
19. Вибірковий метод в історичних дослідженнях.
20. Методи аналітико-синістичної переробки наукової інформації.
21. Основні методи аналізу текстів документів.
22. Традиційні методи аналізу.
23. Методи формалізації відомостей історичних джерел.
24. Метод контент-аналізу.
25. «Категорія аналізу» в методиці контент-аналізу.
26. «Одиниця аналізу» в методиці контент-аналізу.
27. «Одиниця рахування» в методиці контент-аналізу.
28. Основні етапи контент-аналітичного дослідження.
29. Семіотичний аналіз та його сутність.
30. Дискурсивний аналіз в історичних дослідженнях.
31. Метод психоаналізу в історичному дослідженні.
32. Джерела усної історії. Технологія збору джерел усної історії.
33. Структура програми усно-історичного дослідження.
34. Методи збору інформації в соціології.
35. Методи систематизації історичних даних.
36. Основні види текстових моделей.
37. Неформалізована і формалізована текстова модель.

38. Основні риси методу опису.
39. Сутність біографічного методу.
40. Числові моделі даних. Основні види.
41. Метод «варіаційного ряду».
42. Метод «динамічного ряду». Основні види та принципи будування.
43. Схеми в історичному дослідженні. Основні види схем.
44. Картографування в історичному дослідженні.
45. Завдання методів аналізу в історичному дослідженні.
46. Взаємодія аналізу і синтезу в процесі пізнання.
47. Схема індуктивного судження (на підставі теми, що вивчається Вами).
48. Схема дедуктивного судження (на підставі матеріалів теми, що вивчається Вами).
49. Що таке доказ. Основні елементи доказу.
50. Логічна структура гіпотези.
51. Що таке верифікація.
52. Чим відрізняється суворий доказ від несуворого.
53. Види класифікації. Наведіть приклад історичної класифікації (на основі Вашої теми дослідження).
54. Що таке типологія і чим вона відрізняється від класифікації. Види типології.
55. Системний підхід і системний аналіз. Основна різниця.
56. Синергетика. Основні тези синергетики.
57. Історико-динамічний метод аналізу.
58. Основні етапи історико-динамічного дослідження.
59. Поняття «період». Різниця між етапом і стадією.
60. Періодизація в історико-динамічному дослідженні.
61. Різновиди періодизації.
62. Історико-порівняльний метод. Види компаративного дослідження.
63. Основні етапи історико-порівняльного аналізу.
64. Особливості історико-генетичного методу.
65. Стохастичні і функціональні причинні відносини.
66. Основні етапи історико-генетичного дослідження.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література

1. Бондаренко Г. Теорія і методологія історії. Луцьк: Ред.-вид. від. Волин. нац. ун-ту, 2011. 196 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Т.2. Київ, 1997. 585 с.
3. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Л., 1999.
4. Зашкільняк Л. Новий погляд на українську історіографію XIX – поч. XX ст. Український історичний огляд: Вип. I. К., 1999.
5. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія. Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. Л., 2007.

6. Історіографічний словник: Навчальний посібник / За ред. С. І. Посохова. – Х.: Східно-регіон. центр гуман.-освіт. ініціатив, 2004. 340 с.
7. Каланкура Я.С. Українська історіографія. К., 2004.
8. Кислюк К.В. Історіографія в українській культурі: від концепту до концепції. Харків, 2008.
9. Колінгвуд Р. Ідея історії. К.: Основи, 1996. 615 с.

Допоміжна література

1. Кривчик Г.Г. Основні загальнонаукові методи дослідження в історичних науках. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2017. Том 20. № 12.
2. Нові перспективи історіописання. За ред. Пітера Берка. Київ: Ніка-центр, 2004. 379 с.
3. Потульницький В.А. Україна і всесвітня історія. *Історіографія світової і української історії XVII – XX ст.* К., 2002.
4. Реєнт О. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу. *Український історичний журнал*. 1999. № 3.
5. Тойнбі А. Дослідження історії. К.: Основи, 1995. Т. 1. 614 с.; Т. 2. 406 с.
6. Удод О. Історія в дзеркалі аксеології. *Роль історичної науки та освіти у формуванні духовних цінностей українського народу в 1920–1930-х роках*. К.: Генеза, 2000. С. 12–33.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.history.org.ua/> – офіційний сайт Інституту історії України НАН України
2. www.nbu.gov.ua
3. www.diasporiana.org